مەولەوی
شاعیر و داناو زاناو ئەندازیاری ڕستەووشە

د. عاسی عەبدولکەریم

من بەش بەحاڵی خۆم لەئاستی ئەم زاتە بەرزو شاسوارەدا واقم وڕماوە نازانم چی بنووسم خوایە هێزی ئینشایە.

پێویست بەوە ناکات کەمن باسی ئەوە بکەم کە ناوی چیە لەکوێ لەدایک بووە لـــەلای چەند مەلا خوێندویەتی نەسەبەی کێیە.

ئەم پیاوە قارەمانە هەتا هەتایە شیعرەکانی سەرچاوەیەکی گرنگ و بێ وێنەن بۆ میلەتی کورد جێی

شانازییەو سەربەرزیە بۆ ئێمەی کورد.

هەموو میلەتانی جیهان هەریەك شاعیر و ئەدیبی خۆی هەبووە بەدرێژایی مێژوو.

مەولەوی بە پێی ئەو قۆناغ و سەردەمنەی کەتێیدا ژیاوە دەتوانین بلێین بەهرەمەندێکی ئەوتۆ بووە

کە شۆرشێکی بەرپاکردووە بۆ پەرەسەندن و گەشەکردنی شیعر و ئەدەب لەو سەردەمەدا.

ئێمە هەموو لە پێشی قۆناغەکانی ژیانمان ناو بانگی چەندین شاعیری عەرەب و فارس و تورك و روس و هیند و میلەتانی کەمان بیستووە بەلام بە بۆ چوونی من مەولەوی گەر لەئاستی ئەوان بەرزتر نەبێ لەئاستی ئەوان دایە.

ئێمـەی کـورد بـەحوکمی ئـەوەی کەبـەردەوام لـەژێر دەسـتی داگـیر کەردابووین و خاکەکەمان دابەشکراوە هەلو مەرجی ئەوەمان بـۆ نەرەخساوە کە سنوور ببەزێنین و دەنگی خۆمان لەهەموبوارەکان بگەیەنین بەمیلـەتانی دراوسێ و جیهان.

گەر بێتو هەل برەخسایە شیعری ئـەم شاسـوارە بگەشـتایە بەئـەدیب و رۆشنبیری میللەتان ئـەوا دیـوانی مەولـەوی دەبوایـە وەربگێردرایەتـە سەر چەندین زمانی جیهانی و سودی لێ وەربگیرایە.

ئێمەی کورد شاعیرمان زۆرە و زۆریش بـووە بـەلام بـەزاراوەی ماچـۆ یـان گۆران لەمێژوودا تاوەکو ئەمرۆ

کـەس نـەبووە کەلـە شـاعیریدا وەك مەولـەوی بێـت، ئـەم دانایـە وەك ئەندازیارێك رستەی پێکهێناوە لە وشەی ئەوتۆ کەوەك خشت دیقـەتی بـەدەی تەنها ئەندازیاری رستەو وشە دەتوانێ ئەم جۆرە بەیت و هـۆنراوەو شیعرانە بنوسێتەوە دەربارەی هەموو بوارەکانی ژیان شیعری نوسـیوەتەوە بـە پێی ئـەم سەردەمە. ئەم زاتە قارەمانە هەر لەمنداڵیەوە بەهرەمەندی لێ بـەدی کـراوە قۆناغ بەقۆناغ زیاتر شیعرەکانی پەرەی سەندووە.

ئەوەی لەزاراوەی گۆران شارەزای هەبێ کـەدیوانی مەولـەوی دەخوێنێتـەوە لەهەر دێرێکدا چێژو تامێکی تایبەتی بەدی دەکا لەوشەکاندا، یان لەیـەك دێـرە شـیعریدا دەتـوانم بڵـێم دەتوانرێـت سـەبارەت بەیـەك دێـر شـیعری مەولـەوی پلـەی زانستی ماسـتەر وەربگرێـت، یـان لەشـیتەلکردنەوەی یـەك هۆنراوەیەکیدا بەوردی پلەی دکتۆرا بدرێت بـەو کەسـەی ئـەم کـارە ئـە نجام دەدات ئەمەش لەخۆبایی بوون نیە.

هـەموو کەسـێك ژیـانی خـۆش دەوێـت کـە پیر دەبێـت هەسـت بـەلاوازی و پەرکەوتنی خۆی دەکـات چـەندین شت لەمێـشکی دا کەڵەکـە دەبێـت بـەلام نازانێت چۆن دەری ببڕێت بەلام مەولەوی زۆر بەوردی دەڵێت :

ئازیز دیارەن وادەی لوامەن
ئەلودای ئاخر ئاماو ئامامەن

واتـە ئـازیزم دیـارە کـاتی کـۆچ کـردنم هـاتووە . دوا وادەی کۆتاییـەو کۆچێکە کە گەڕانەوەی نیە لەشوێنێکی کەش دا دەفەرموێت /
ئاخر سەفەرن ڕاخەیلێ دورەن
مەنزڵ بێ پایان تۆشە زەرورەن

واتا سەفەری کۆتایم بەرەو شـوێنێکی زۆر دورە. مـەنزڵێك یـان شـوێنێکی بێ سنورو فراوانە حەتمیشە دەبێت بـڕۆم. هـەموو کەسێك لەژیانـدا توشی خۆشی و ناخۆشی دەبێت هەریەکێکیش بە پێی توانای خۆی سکاڵا دەردەبڕێت لەکاتێکدا کەژیان ئازارو ئەشکە نجەی دەدات /
ئەمجار سەخت تەرەن زامم لەجاران
چل مدۆ دایم چون گەستەی ماران.

واتـا زامـێ ئـەم جـارە لـەجاران سـەخت تـرەو زیـاتر ئـازارم دەدات ئازارەکەشی بەوە تەشبیە دەکـات وەك (گەسـتەی مـاران) واتـا ئـەو شـوێنەی کەمار پێوەی دەدات پل دەدا.
تادەگاتە ئەو ئاسەی کە زۆر هەڵ ئەچێ دەفەرموێت /
مەینەت سەربەرزەن شادیم زگارەن
ساقی ! جامەکەت ئەم جا وەکارەن

واتا مەینەتی سەرکەشە خۆم لێ ئاگەیەنت و شادیمی رەوانوەتەوە. ساقی فریبام کەوە جامێ مەیم بەرێ و ئەم جارە هیوادارم جامەکەت بەکاربێ واتا سەرخۆشم کات. بەمەش دانا مرکێتەوەو دەڵێت.

تا مطرب وەساز خەنجەرەی بێ گەرد.
هوردۆ مەقامێ دەوا کە زۆر دەرد

واتا ئەی مطرب (گۆرانی بێژ)بەقورگی بێ گەردن واتا دەنگی زوڵاڵت مەقامێ بڵێ و دەردەکەم تیمارکە.

ئەم ئەندازیارە کەئارەزووی جۆشی دەداو بیری کەسێك دەکا دەفەرموێ /
قیبلەم بەو ئەحەد بێ هەمتای فەردەن
سەوگەند یەکێیوەن چەنی تۆم وەردەن

واتا قیبلەم بەخوای ئەحەد (تاك)کەوێنەی نیە هێندەی سەنگی کێوان بیرت دەکەم ویادت دەکەم.

یان زیاتر سۆزی خۆی رون دەکاتەوە دەڵێت /
شەوان تا وەرۆ فکرم جەلاتەن
رۆحی رەوانم ئەخاك پاتەن

واته شەو تا وەك رۆژ دەبێتەوە بیر و هۆشم لای تۆیە تارادەیەك باوەر بکە روحم لەژێر خاکی پێتا دادەنێم.

لەشوێنێکی کە دا دەفەرموێت /
ئەسال و ئەمانگ ئەهەفتە ئەشەو
ئەساتێ ئارام ئەدەقیقە خەو

لەم دێرە دا بەتوانایی ئەم کەلە شاعیرە دەکات کە زەمەن (کات)چۆن دابەش کراوە هەمووی لەیەك دێر دا کۆ کردۆتەوەو ئاراستەی ئەو کەسەی دەکات کەبیری دەکات و دەڵێت نەسال نە مانگ نە هەفتە نەشەوان

نە سەعاتێك ئارام نیم تەنانەت دەقیقەیەکیش خەوم نیە بەهۆی دووری تۆوە.

تاوەکوو لەکۆتایی هۆنراوەکە دا دەڵێت /

بەسەر گەردت بام ئەرواحەکەی وێم

جواب صەریح بکیانە پـــــەرێم

دەڵێت لە دەورت گەڕێم یـان بـە قوربانـت بم ئـەی ئەرواحەکـەم فـەرموو لێـرە دا خـۆی تــەنها روحێکـە دەیکاتـە کـۆو دەڵێـت (ئەرواحەکـەم) واتـە هەرچەندێ روح شك دەبەم یان هەمە.

چاوەروانی وەلامتم چ جۆرە وەلامێك صەریح واتا ئاشکراو روون تکات لێدەکەم ئەو وەلامەم بۆ رەوانە کە

وەکـو لە پێـشەکیەدا ئامـاژەم بـۆ کـرد ئـەم زانایـە سەبارەت بەهـەموو بوارەکانی ژیان شیعری نوسیوەو دای رشتووە .

ئاینی ,سۆز , خۆشەویستی , وە فاداری , خوا پەرستی , شین , زەمـاوەن, کۆسپ , کارە سات , ستا یش , وەسـف.......تـا ئـەم پیـاوە مەزنـە مـن بـە دیاریەکی دەزانم هەرچەندە باس بکرێ تەواو نابێ و کۆتایی پێ نایـەیت و سنووری نیـە .بۆیـە مـن تـەنها لـەم رێچکەیەوە باسـی دەکـەم هیـوادارم هـەر یـەکێك لـە ئێمـە لەرێـچکەکانی تـردا باسی بکـەین و لێکۆلینـەوەی لەسـەر بکرێت تاوە کو بتوانین هەقی ئەم دانایە بدەینەوە بەراستی میللەتی کـوردو مرۆ ڤایەتیش قەرزاری ئەم پیاوە بەتوانایەن. چـونکە ئـەدەبی کـوردی وەك سامان دەولەمەندی کردووە گەر بێت و شیعرەکانی وەربگێردرێتە سـەر زمـانی

میلەتەکانی جیهان سامانی ئەدەبی ئەوانیش دەولەمەند دەکات لە شوێنێکدا دەفەرموێت /

ئازیزم ئاهیر دوری بالای تۆ
جەستەم کەرد وە بوول شەمال بەرد پەی کۆ

باشە ئەبێت ئەمە چ خۆشە ویستیەك یان ئەوینێك بێ کە ئەم زاتەی وا پەرۆش کردووە کەبگاتە ئاستی ئەوەی لێرەدا دەڵێت

ئازیزم ,خۆشەویستم ئاگری دووری بالای تۆ جەستەمی، یان لەشمی کر بەخۆڵەمێش شەمالیش رامالی کردوو برد بۆ کێوان، یان کەدەڵێت /

شاخەی شریخەی بروسکەی دەروون
ئەچەم شەتاوان جاری کەرد چوون هوون

لێرە دا وەك کەش و هەوا ناسێك باسی شریقەی هەورو باران دەکات کەلە زستانی سەخت دا روو دەدات.دەڵێت شریقەی بلێسەی ناو دەرو هاتە کار لە چەم و دۆڵدا لافاوی خوێنی منە وەك لا فاوی بارانی زستان ئەم جۆرە هەستە مەگەر تەنها بەم دانایە بەم جۆرە ئەندازیاریە بوترێت لەتوانای کەسدا نیە.

ئەم زانایە هەرچی وشە هەیە لەغاوی کردووە بەئارەزووی خۆی بەکاریان دەهێنێ لە هەر شوێنێکدا مەبەستی بێ. فەرموون براوانە ئەم دێرە /

مەوج مدۆ لافاو هوون دجلەی دل
ئەفوارەی چەم هوور مشانۆ گل

دەڵێت لافاو شە پۆل دەکا لافاوی چی لافاوی خوێن لەدلی دا وەك روباری دیجلە.چەم فوارە دەکا واتە هەلدەچێ و گل هەلدەکەنێ و رامالی دەکا.

لەشوێنێکی کەدا گلەیی دەکا لەخۆشەویستەکەی و دەڵێ /

تۆ یچ ئینسافت بۆ هەنی وەسەن وەس
باڵلە جە دوریت هابیم وە قەقنەس

دەڵیٚ تۆسقالیٚك ئینسافت بیٚ واتا بەرم بە بەسە توانام نەما وەڵلا لەدووری تۆی ئەوەتا بویمە بەخۆڵە میٚش هیٚندە سووتاوم لە دووری تۆ.
لە هەر دیٚریٚکدا سۆزی خۆی بە جۆریٚك دەردەبڕیٚ و ئاراستەی خۆشەویستەکەی دەکات لیٚرە دا پرسیار لە خۆشەویستەکەی دەکات دەڵیٚت /
تاکەی چۆن مەجنوون ویٚل هەردان بم ؟
تاکەی خەم زەدەی بار هیجران بم ؟

دەڵیٚت تاکەی من وەك مەجنوون من بەهەردەو چۆڵەوە سەرگەردان بم ؟
تاکەی خەم و پەژارە میوانم بن و هیجران یان دووری تۆ وابیٚت بەبار بەسەرمەوە.
لەم دیٚرە شیعرە دا ئەوەتا بەشیٚوەیەکی تر باسی حالی خۆی دەکات وە دەڵیٚت

بەزەبیت بەیو وە جەستەو حالم
ریشەم بەراما هەرەس وەمالم

دەڵیٚت خۆشەویستم بەزەبیت بیٚ بەجەستەو بەحالم، ریشەمت لە رەچەلەکەوە دەرهیٚنا ومالت رماندم و هەرەسی هیٚنا یان بامالم برمیٚ. بەوردی تەماشای ئەو دیٚرانە بکەین کەباس کران دەبنین هیٚندە بەجوانی دایرشتوون لە هەر دیٚریٚکدا بەشیٚوەیەك سۆزی دەروونی خۆی دەخاتە روو، لەم باوەڕەدام کە هیچ شاعیرەك نەیتوانیوە خۆی لەو بوارە بدا. لەسەرەتای میٚژووەوە تاکو ئەمرۆ مرۆڤ هەستی خۆی دەربریوە لەهەموو

بوارەکانی ژیانـدا بەشیعربێ بـەنیگار کێشی بـێ بە پەیکـەر سـازی بـێ، یـا بەمۆسیقا، یا بەگۆرانی، یا هەریەك بە پێ ی توانای خۆی.

لەبواری شیعردا دەتـوانین بلێین ئێمـەی کـورد قـەرزاری ئـەم زاتـەین وە ئەرکی سەر شانمانە شیعری ئـەم کەڵـە شـاعیرەمان بگەیـەنین بەمیللـەتانی جیهان و شانازی پێوە بکـەین. ئەگـەر عـەرەب ئـەبو عـەلای مەعـەری، یـان موتەنەبی، یان ئەبو فیراس ئەلحەمەدانی.

ئەگـەر فـارس سـەعدی شـیرازیان هەیـە، ئـەوە تـەنها مەولـەوی ئێمەیـە شایەنی ئەوەیە باسی بکـەین وەك کێـوی قەنـدیل بـەو پـەری سـەربەرزیەوە. ئێمە کەمتەرخەمین لە زۆر بواردا، بەڵام کاتی ئەوە هاتووە چارەسەری کـەم و کورییەکانمان بکەین خۆمان بگەیەنینە ئاستی میللـەتانی جیهـان، چـونکە ئێمە هیچ فەقیرتر نین لەو میللەتانە خاوەن سەروەت و سـامانی مێـژوویی و ئـەدەبی زۆریـن. بـا چـاکی لـێ هەڵکـەین و خەمـەکانمان بکەینـە گـڕ بـۆ پڕکردنەوەی کەلێنەکانمان و ئاورێك بدەینەوە بۆ خۆمان و بەهیوای ئەوەمـە ئەم دیدارە ببێت بەسەرەتایەك بۆ هێنانەدی هەموو ئاواتەکانمان.

وەك ئاماژەمان بۆ کـرد ئـەم زانایـە ئـەم دانایـە ئـەم شـاعیرە ئـەم کەڵـە پیـاوە دەریایەکـە مـن تـەنها باسـی یـەك دڵۆپـەم کـردوە. هـەزاران سڵاو لەرۆحی مامۆستای پایە بەرز خوا لێ خۆشبوو (مەلاکەریمی بیارە) کە یەکـەم دیوانی ئەم شاعیرەی چاپکردووە.